

SOCIAL TRYGGHET OCH JÄMSTÄLLDHET

En policy brief från Act Svenska kyrkan och Kvinna till Kvinna. April 2022.

 KVINNA
KVINNA

 act
Svenska kyrkan

DETTA ÄR SOCIAL TRYGGHET

Social trygghet handlar om till exempel pensioner, barnbidrag och sociala stöd, samt tillgång till vård och omsorg – stöd från samhället i de faser i livet då vi är särskilt sårbara. Även om social trygghet är en mänsklig rättighet saknar en majoritet av jordens befolkning fortfarande tillgång till detta, även på en mycket grundläggande nivå. Världens länder har kommit överens om ett ”minimipaket” av socialt grundskydd som alla länder ska uppnå (se ruta nedan).

Socialt grundskydd ingår även i mål 1 Ingen fattigdom i de globala målen i Agenda 2030, och bidrar samtidigt tydligt till flera av de andra globala målen.

Erfarenheter och omfattande [forskning](#) visar att social trygghet både förbättrar livet direkt för människor och ger positiva effekter på samhällsnivå. Denna brief visar på betydelsen av social trygghet i arbetet för jämställdhet.

OM SOCIAL TRYGGHET I FN:S DEKLARATION OM MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER

Artikel 22. Var och en har, i egenskap av samhällsmedlem, **rätt till social trygghet**, och är berättigad till att de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter som krävs för hävdandet av hans eller hennes människovärde (...)

Artikel 25.1. Var och en har rätt till en levnadsstandard tillräcklig för den egna och familjens hälsa och välbefinnande, inklusive mat, kläder, bostad, hälsovård och **nödvändiga sociala tjänster samt rätt till trygghet** i händelse av arbetslöshet, sjukdom, invaliditet, makas eller makes död, ålderdom eller annan förlust av försörjning under omständigheter utanför hans eller hennes kontroll.

SOCIALT GRUNDSKYDD - ETT GLOBALT GOLV FÖR SOCIAL TRYGGHET

År 2012 antogs ILO:s rekommendation 202 om nationellt socialt grundskydd (*social protection floor*). Rekommendationen anger en miniminivå av social trygghet som alla länder bör införa snarast som ett första steg på vägen mot mer omfattande system som uppfyller rätten till social trygghet. Denna grundnivå omfattar tillgång till nödvändig hälso- och sjukvård för alla, samt grundläggande inkomsttrygghet i kriser och sköra faser av livet – barndom, sjukdom och funktionsnedsättning, graviditet, föräldraskap, arbetslöshet samt ålderdom.

Ett annat politiskt åtagande är [Universell tillgång till hälsovård](#) (*Universal Health Coverage*), att alla i världen ska ha tillgång till grundläggande sjukvård till en rimlig kostnad, vilket världssamfundet åtog sig i en politisk FN-deklaration 2019.

*pga t ex sjukdom, arbetslöshet, moderskap eller funktionsnedsättning

AGENDA 2030 DELMÅL 1.3 INFÖR SOCIALA TRYGGHETSSYSTEM

Inför nationellt lämpliga system och åtgärder för socialt skydd för alla, inklusive grundskydd, och senast 2030 säkerställa att de omfattar en väsentlig andel av de fattiga och de utsatta.

SÅ SKA SOCIAL TRYGGHET FINANSIERAS

Staten har det yttersta ansvaret för sociala trygghetssystem, men det civila samhället spelar också en stor roll. Kvinnorätsorganisationer och andra aktörer i det civila samhället kan bidra med kunskap, påverka utformning och uppbyggnad av system och bidra i genomförande och spridande av information. Ibland kompletterar det civila samhället, inte minst religiösa samfund, staten genom att utföra sociala tjänster såsom utbildning, omsorg och vård.

Social trygghet ska först och främst finansieras av länderna själva, genom socialförsäkringsavgifter och skatter. Internationellt bistånd kan också behöva stötta uppbyggnaden, särskilt i länderna med allra svagast ekonomi. Idag används en mycket liten del av allt bistånd till att stötta uppbyggnaden av trygghetssystem (före coronapandemin endast 1,2 procent procent). En rad organisationer i Sverige och interna-

tionellt arbetar för att det ska inrättas en [Global fond för social trygghet](#) som ska förbättra samordningen och stärka det internationella stödet.

FÖR ALLA ELLER RIKTAT TILL DE MEST BEHÖVANDE?

Ibland riktas trygghetssystemen enbart till människor som anses vara fattiga och därmed i särskilt stort behov av stöd. Tyvärr är de [urvalsmetoder som används](#) för att identifiera ”de fattigaste” ofta missvisande. Det leder bland annat till att många som egentligen har rätt till stöd utesluts. Alla kan råka ut för olyckor, bli sjuka eller förlora sin försörjning – vilket coronapandemin har visat tydligt. Riktade och behovsprövade system är också mycket dyrare att administrera, och kan leda till stigmatisering.

Särskilda riktade stöd kommer alltid behövas som komplement, men tyngdpunkten bör ligga på generella system som inkluderar alla inom tydliga kategorier, som barn, sjuka eller äldre. Sådana breda system blir ofta mer populära, och därmed ökar möjligheten att det finns folkligt stöd både för långsiktig finansiering och för att upprätthålla en god kvalitet. Samtidigt stärks förutsättningarna för social tillit och ett fungerande [sambällskontrakt](#). En viktig fördel med tydliga regler för vem som har rätt till olika förmåner är att människor då har möjlighet att själva förstå om de har rätt till olika stöd eller inte. Då minskar också risken för korruption.

Många av organisationerna som Kvinna till Kvinna och Act Svenska kyrkan samarbetar med vittnar om att kvinnors utsatthet för våld ökade under coronapandemin. Bilden visar en del av Act Svenska kyrkans humanitära insatser i Colombia. Foto: LWF Colombia

DÄRFÖR ÄR SOCIAL TRYGGHET VIKTIGT FÖR JÄMSTÄLLDHET

1. Social trygghet är särskilt viktigt för flickor och kvinnor. Kvinnor lever oftare än män i fattigdom och har oftare informella eller lågavlönade arbeten. I konfliktdrabbade länder utsätts kvinnor särskilt hårt av krigets konsekvenser, genom att våldet mot kvinnor ökar. Kvinnor har också mindre egna besparingar och begränsad tillgång till finansiella resurser och tjänster, så som möjlighet att öppna bankkonton, ta lån eller att arva egendom. Diskriminerande normer och lagar är en av de [viktigaste anledningarna](#) till detta, i synnerhet religiös och traditionell familjerätt, som exempelvis kan innebära att en kvinna inte har rätt att lämna sitt hem, förvärvsarbeta eller ta lån utan sin mans tillstånd.

Risker kan uppstå genom livet i relation till sexuell och reproduktiv hälsa, så som graviditet och föräldraskap vilket skapar behov av social trygghet. Detsamma gäller kvinnors utsatthet för våld i nära relationer, vilken har förvärrats under coronapandemin när människor isolerats i hemmen. Särskilda risker för flickor så som tonårsgraviditeter, tvångs- och barnäktenskap och missad utbildning har också förstärkts under coronapandemin.

2. Kvinnor står för den största delen av omsorgsarbetet – betalt och obetalt. Offentlig social omsorg är en viktig del av den sociala tryggheten, och avgörande för att avlasta kvinnors [obetalda omsorgsarbete](#). Globalt uppskattas kvinnor utföra [tre gånger fler timmar](#) obetalt omsorgsarbete än män gör. Kvinnors arbetsbörda i omsorgsarbetet har dessutom ökat på ett dramatiskt sätt under coronapandemin, när skolor och förskolor stängts ned, och behovet av vård och omsorg i hemmet har ökat. Eftersom kvinnor dominerar arbetskraften också i formell vård och omsorg är det särskilt viktigt för kvinnor att lönenivåer och arbetsvillkor är rimliga.

AGENDA 2030 DELMÅL 5.4 VÄRDESÄTT OBETALT OMSORGSARBETE OCH FRÄMJA DELAT ANSVAR I HUSHÅLLET

Erkänn och värdesätt obetalt omsorgs- och hushållsarbete genom att tillhandahålla offentliga tjänster, infrastruktur och socialt skydd samt genom att främja delat ansvar inom hushållet och familjen, i enlighet med vad som är nationellt lämpligt.

Flickor och kvinnor är särskilt utsatta för många av de risker som social trygghet hjälper människor att hantera, som fattigdom och våld samt risker i relation till sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter. Bilden visar Act Svenska kyrkans humanitära insatser i Jordanien. Foto: Josefin Casteryd

SÅ PÅVERKAR SOCIAL TRYGGHET JÄMSTÄLLDHETEN

1. Kvinnors ekonomiska egenmakt och möjligheter till formellt arbete utanför hemmet ökar. Studier visar att sociala stöd, inte minst när de är riktade direkt till kvinnor, ger mottagarna ökad ekonomisk egenmakt och möjligheter att investera i verksamheter som ger inkomster. För många äldre kvinnor ger pensionen - de första egna pengarna - en ny frihet. Det visar på betydelsen av att det är individer som har rätt till social trygghet, inte familjer eller hushåll. Tillgång till barn- och äldreomsorg minskar kvinnors obetalda omsorgsarbete och är ofta en förutsättning för att kvinnor ska kunna arbeta utanför hemmet. Detta var en central fråga i den svenska daghemsdebatten på 1970-talet, och den uppmärksammas alltmer i den internationella utvecklingsdebatten.

2. Minskad utsatthet för våld. En lång rad studier visar att sociala stöd leder till minskat våld i nära relationer även om detta inte var ett mål för programmen. Anledningen anses vara att risken för konflikter i hushållen minskar när akut hunger och fattigdom mildras, att kvinnors status i egna och andras ögon stärks när de är mottagare av ekonomiskt stöd, och att deras ekonomiska egenmakt ökar. Rent krasst kan det handla om att ge kvinnor ekonomiska möjligheter att lämna våldsamma relationer. Det har funnits farhågor om att bidrag som ges direkt till kvinnor skulle kunna förstärka konflikter i familjen och öka kvinnors utsatthet för våld. Det är emellertid svårt att hitta vetenskapliga belägg för att så är fallet.

3. Stereotypa könsroller förändras – eller befästs. Utformningen av sociala trygghetssystem kan bidra till att transformera normer om mäns och kvinnors ansvar för omsorgs- och hushållsarbete. Program som utformas för att uppmuntra flickors skolgång kan exempelvis leda till att kraven minskar på att just flickor ska göra mycket hushållsarbete. Att Sveriges delade föräldraförsäkring har stärkt pappors föräldraroll är ett annat exempel.

Många sociala stöd som införts i utvecklingsländer under senare år har däremot visat sig befästa traditio-

nella normer om kvinnors huvudansvar för barnen och öka deras arbetsbördor. Framför allt handlar det om stöd som villkoras. En rad studier visar att kontantstöd leder till att fler barn går i skolan och vaccineras – oavsett om detta är formella villkor för att få stöd eller inte. Däremot kan den typen av krav öka kvinnors arbetsbördor.

Sociala stöd förbättrar föräldrarnas förutsättningar att låta vaccinera sina barn och se till att de går i skolan. Det är i regel inte brist på vilja som hindrar dem att göra detta. Bilden visar Act Svenska kyrkans arbete med mentormammor i Eswatini. Foto: Josefin Casteryd

4. Genusblinda program kan vara diskriminerande. Många sociala stöd betalas ut till kvinnor, men det räcker inte för att stöden ska bidra till jämställdhet, de kan fortfarande vara "genusblinda". Sociala program som inte tar hänsyn till könsroller och kvinnors och mäns särskilda behov kan missgynna kvinnor och därmed öka ojämställdheten. Om exempelvis kvinnors möjligheter att röra sig utanför hemmet av något skäl är begränsad kan sociala stöd som måste hämtas långt från hemmet vara diskriminerande. På liknande sätt kan program som inte tar hänsyn till sexuell läggning, könsidentitet, ålder, [funktionsvariation](#) och så vidare begränsa människors tillgång till social trygghet.

ANVÄNDER KVINNOR PENGAR BÄTTRE ÄN MÄN?

Under lång tid har biståndsgivare föredragit att sociala stöd betalas ut till kvinnor, eftersom man ansett att det gynnar barnen och familjerna som helhet bäst. Det har funnits en stark föreställning om att kvinnor använder pengar klokare än män. Studier som gjorts på området kan dock inte visa att det generellt förhåller sig så. Den största skillnaden mellan hur män och kvinnor använder bidrag tycks snarare vara att kvinnor tenderar att använda mer av pengarna till omedelbar konsumtion som mat och skolavgifter, medan män investerar en något större andel mer långsiktigt.

Det är ofta bra att rikta sociala stöd till kvinnor. Inte för att de använder pengarna bättre, utan för att det kan vara ett viktigt – men inte tillräckligt – sätt att stärka jämställdhet mellan män och kvinnor.

Källa: IFPRI Discussion paper 01903 (2019) Towards Gender Equality A Review of Evidence on Social Safety Nets in Africa.

EXEMPEL PÅ PROGRAM FÖR SOCIAL TRYGGHET SOM ÄR SÄRSKILT VIKTIGA FÖR JÄMSTÄLLDHET

Forskning visar att social trygghet kan ha positiva konsekvenser för jämställdhet, även om inte insatserna var specifikt riktade mot kvinnor. Dessutom finns specifika system som är särskilt viktiga för jämställdhet:

- Inkomststöd och socialförsäkringar för informellt anställda.
- Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter som en del av universell tillgång till hälsovård (se ruta om social grundskydd), inklusive specifika insatser mot könsrelaterat våld.
- Barnomsorg och äldreomsorg.
- Pensioner, eftersom äldre kvinnor och änkor tillhör de grupper som är allra mest utsatta.
- Barnbidrag, underhållsstöd, anhörigstöd och motsvarande stöd till ensamstående föräldrar
- Fri skolmat minskar risken för att flickor ska bli undernärda då pojkar kan prioriteras om det är brist på mat i hemmet. Samtidigt minskar stressen för kvinnor att säkerställa allas näring.

KVINNOKONVENTIONEN

1979 antogs FN Kvinnokonvention (Convention for the Elimination of Discrimination against Women). Konventionen är en av de starkaste juridiska verktygen för att arbeta med jämställdhet och konventionen har en god uppföljningsprocedur. Flera av artiklarna i konventionen kan kopplas till social trygghet, bland annat artikel 10 om Utbildning och artikel 12 om Hälsovård, men de som oftast lyfts fram är artikel 11 och 13:

ARTIKEL 11 – ARBETSMARKNAD

Länderna ska se till att kvinnor inte diskrimineras på arbetsmarknaden särskilt när det gäller anställning, lönesättning, villkor, förmåner och arbetarskydd. Diskriminering av kvinnor på grund av äktenskap, graviditet eller moderskap ska förbjudas. Staterna ska även främja barnomsorg för att möjliggöra för föräldrar att förena familjeliv med yrkesansvar.

ARTIKEL 13 – SOCIALA OCH EKONOMISKA FÖRMÅNER

Kvinnor ska garanteras samma rättigheter som män i samhällslivet och det ekonomiska livet. Detta gäller särskilt rätten till familjeförmåner, banklån och andra former av ekonomiska medel, samt rätten att delta i fritidsverksamhet, idrott och i kulturlivet i alla dess former.

För fullständiga texter på engelska se [CEDAW](#).

REKOMMENDATIONER

1. Stöd utvecklingsländers ansträngningar att genomföra befintliga åtaganden om socialt grundskydd för alla, inklusive grundläggande sjukvård.

2. Utforma stöd så att de ges till individer snarare än till hushåll. Detta förutsätter insamling av data som är uppdelad på kön, ålder och andra faktorer och att alla har tillgång till id-handlingar.

3. Ta alltid hänsyn till jämställdhet och jämlikhet redan från början vid utformningen av sociala trygghetssystem. För att stöd ska bidra till ökad jämställdhet behöver man motverka drivkrafterna för ojämlikhet och aktivt stärka kvinnors situation. Det leder bland annat till att man avstår från villkor på social trygghet, exempelvis krav på vaccinering av barn, eftersom sådana villkor riskerar att öka kvinnors arbetsbörda.

4. Betala som regel ut familjestöd till kvinnor – inte för att de har större ansvar för omsorg i sina familjer, utan för att det kan stärka kvinnors

egenmakt. Säkerställ att betalningar sker via kanaler som kvinnor har tillgång till, vare sig de är digitala eller inte.

5. Ta tillvara möjligheter att kombinera program för social trygghet med aktiva strategier för att främja jämställdhet och normförändringar.

Detta kan till exempel handla om att komplettera ekonomiska stöd med servicetjänster ("cash plus"), att arbeta med män, religiösa eller kulturella ledare som har den makt som behövs för normförändringar, eller att skapa länkar till sektorer såsom SRHR, fredsbyggande, klimat, humanitärt arbete och bredare arbete för ekonomisk jämlikhet.

6. Investera i offentlig barn- och äldreomsorg.

7. Samverka med andra. Olika myndigheter, men även civilsamhällesorganisationer och den privata sektorn, har resurser och kompetenser som kan bidra till väl genomförda program. All kunskap om jämställdhetsarbete behöver tas tillvara, oavsett var den finns.

LÄSTIPS

Act Svenska kyrkans (2020) [Social trygghet för alla – en nyckel i covidkrisen](#)

Act Svenska kyrkan (2020) [Rätten till social trygghet – en förutsättning för jämlikhet, jämställdhet och egenmakt](#). Positionspapper.

EBA (2019) [Applying a Masculinities Lens to the Gendered Impacts of Social Safety Nets](#)

IFPRI (2019) [Towards Gender Equality A Review of Evidence on Social Safety Nets in Africa](#), Discussion paper 01903.

ODI (2021) [Have social protection responses to Covid-19 undermined or supported gender equality? Emerging lessons from a gender perspective](#), ODI paper 611.

Sida (2021) [What Works? To Reduce Poverty Through Social Protection](#)

Svenska kyrkan, internationellt arbete (2011) [Pengar i handen: sociala trygghetssystem som metod för att bekämpa fattigdom och hunger](#)

UNICEF (2021) [Protection & Gender Equality Outcomes Across the Life-Course A Synthesis of Recent Findings on Protection from Age- and Gender-based Violence, Exploitation and Neglect](#).

UNICEF och UN Women (2021) [Mainstreaming gender into social protection strategies and programmes: Evidence from 74 low- and middle-income countries \(unicef-irc.org\)](#)

I den digitala versionen av detta dokument finns klickbara länkar till lästips och inbäddade referenser.

OM ACT SVENSKA KYRKAN

Act Svenska kyrkan arbetar långsiktigt mot fattigdom, förtryck och orättvisor, och agerar snabbt när katastrofen inträffar. Vi verkar tillsammans med kyrkor, organisationer och tusentals frivilliga. Act Svenska kyrkan har partner världen över och är medlem i ACT-alliansen, ett nätverk av kyrkor, gräsrotsrörelser och biståndsaktörer.

OM KVINNA TILL KVINNA

Kvinna till Kvinna arbetar tillsammans med över 150 partnerorganisationer i områden drabbade av krig och konflikt för att uppnå hållbar fred genom att stärka kvinnors inflytande och makt.